

ВИКОРИСТАННЯ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто сутність, особливості та проблеми використання облікової інформації для управління прибутком торговельних підприємств України. Зазначена роль та місце бухгалтерського обліку в управлінні підприємством.

Ключові слова: інформаційна система, прибуток, управління, облік, звітність.

У сучасних умовах ефективність управління значною мірою залежить від якості інформаційної бази та від повноти інформації.

У процесі управлінської діяльності використовують різні види інформації. Найбільшу питому вагу у її загальній кількості мають економічні дані.

Складовою системи управління в ринкових умовах господарювання є антикризове управління, яке здатне упереджувати чи полегшувати кризові явища та підтримувати функціонування суб'єкта господарювання у режимі виживання та виводити його із кризового стану з мінімальними втратами. В умовах жорсткої конкуренції прийняття ефективних управлінських рішень залежить від належної організації планування, контролю та аналізу з метою виявлення проблем розвитку, знаходження стратегічних напрямів функціонування у майбутньому. Аналіз фахових джерел з проблем інформаційних потреб управління та способів їх задоволення свідчить, що ефективність механізму управління насамперед пов'язана з якісними змінами в інформаційній системі бухгалтерського обліку. Процес економічної інтеграції у світовому масштабі, стрімкий розвиток міжнародних економічних відносин призвели до необхідності інтернаціоналізації та стандартизації обліку.

Теоретичні та методичні аспекти використання облікової інформації для управління прибутком торговельних підприємств досліджені в наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних економістів, як Абрютіна М. С., Альбеков А. У., Білик М. Д., Бланк І. О., Бутинець Ф. Ф., Вейтс Б., Власова Н. О., Гуляєва Н. М., Давидова Г. А., Кравченко Л. І., Леві М., Лігоненко Л. О., Нідлз А. І., Мазаракі А. А., Малевич Р. П., Омелянович Л. О., Петров П. В., Согомоян С. А., Соломатін А. Н., Ушакова Н. М. та інших.

Проте потребує подальшого уточнення та дослідження низка питань щодо достовірності та цінності інформації, яка сформована в системі бухгалтерського обліку, про прибуток, про напрямки його використання.

Недостатня розробленість окремих питань цієї проблеми, їх теоретичне і практичне значення для забезпечення ефективного розвитку торговельних підприємств зумовлюють актуальність теми дослідження, його мету і задачі.

Інформаційна система (чи система інформаційного забезпечення) управління прибутком становить результат неперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформаційних показників, необхідних для здійснення аналізу, планування і підготовки ефективних управлінських рішень по всіх аспектах формування, розподілення і використання прибутку підприємства.

Залежно від того, яку функцію обслуговує економічна інформація, її поділяють на облікову і звітну, що відображає події, які відбулися; планову (події, які відбудуться), нормативну і аналітико-прогнозовану (події або явища сучасного і майбутнього); регулюючу (досягнення пропорційності у виробничому і управлінському процесах). У свою чергу, облікову інформацію поділяють на бухгалтерську, статистичну і оперативно-технічну. Характерною особливістю бухгалтерської інформації є її висока точність.

Інформаційна система управління прибутком покликана забезпечити необхідною інформацією не тільки управлінський персонал і власників самого підприємства, але і вдовольнити потреби широкого кола зовнішніх користувачів. Коло основних показників інформації про прибуток підприємства представлений на рис. 1.

Характеризуючи склад користувачів інформацією, що входять в інформаційну систему управління прибутком, слід зазначити, що коло інтересів внутрішніх і зовнішніх користувачів цією інформацією суттєво відрізняється.

Внутрішні користувачі використовують значний об'єм інформації про господарську діяльність підприємства, що є комерційною таємницею.

Зовнішні користувачі використовують лише ту частину інформації, яка характеризує результат господарської діяльності підприємства. Більша частина такої інформації міститься в офіційній фінансовій звітності, що надає підприємство.

Серед проблем забезпечення дотримання інтересів усіх користувачів облікової інформації виділяємо регламентацію з боку держави з метою забезпечення пріоритетності її інтересів над інтересами інших користувачів, що підтверджується тим, що у складі методологічної ради з бухгалтерського обліку при Міністерстві Фінансів України не представлені інтереси тих, хто складає звітність та відсутні

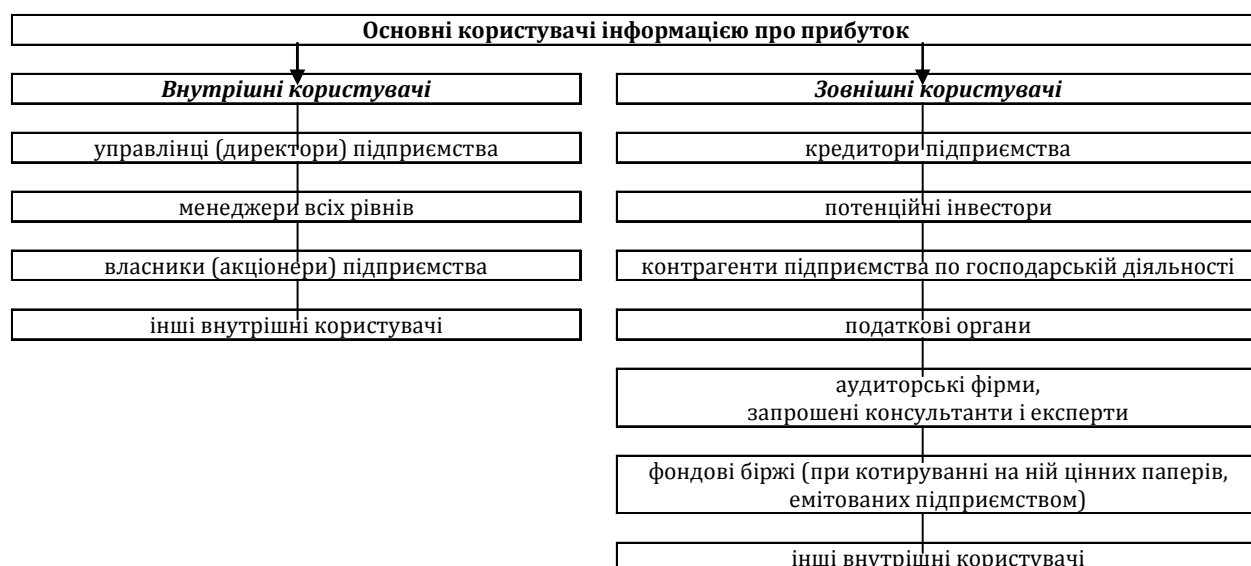

Рис. 1. Основні користувачі інформацією про прибуток

фінансування її роботи, яке має бути передбачене в бюджеті держави. З нашої точки зору при розробці та обговоренні проектів національних П(С)БО доцільним є залучення усіх зацікавлених сторін, що сприятиме підвищенню якості методологічних засад формування облікової інформації, запровадженню державного контролю за дотриманням вимог національних стандартів, розробці власних методичних рекомендацій та тлумачень при врахуванні галузевих особливостей діяльності підприємств.

На сьогодні слід констатувати факт того, що не тільки зовнішні користувачі, але і менеджери підприємства по-різному розуміють та розглядають теоретичні основи формування та розподілу прибутку підприємства. Вирішення цих проблем за бухгалтерським обліком, результатом функціонування якого є створення єдиного інформаційного простору, покликано забезпечити корисною інформацією процес прийняття ефективних управлінських рішень користувачами.

Дані бухгалтерського обліку описують безупинно мінливі ситуації, в яких знаходиться підприємство. Такий опис не можна назвати неупередженим, бо він робиться завжди на користь тих чи інших учасників. І кожен з них, наскільки це можливо, аналізуючи причини такого ситуації становища, намагається ухвалити управлінське рішення, яке приведе від сформованої ситуації до іншої, бажано кращої.

Водночас бухгалтерська інформація відображає події, що відбулися із запізненням. Тому якість її визначається тим, наскільки вдається зменшити розрив між строками подій і відображенням їх у бухгалтерських документах.

Кожна така ситуація становить складне переплетення юридичних і економічних відносин, а оскільки бухгалтерський облік виконує юридичні та економічні функції, то і управлінські рішення повинні забезпечувати реалізацію обох названих функцій. Такий підхід до бухгалтерського обліку переносить центр ваги з опису вже здійснених процесів, на опис очікуваних господарських ситуацій.

Слід зазначити, що існують певні причини, через які фінансова звітність, складена відповідно до вимог національних положень, не дозволяє отримати дані, необхідні для отримання повної картини стану справ

на підприємстві, проведення аналізу і прийняття управлінських рішень стратегічного напрямку: фінансова звітність відображає тільки ті події, що можуть бути подані в грошовому вираженні; у фінансовій звітності відображаються тільки ті події, що вже відбулися; у балансі не відображається ринкова вартість більшості активів; керівництво та бухгалтерська служба має можливість вибирати альтернативні методи відображення господарських подій в поточному обліку та звітності (наприклад, оцінка вибуття запасів); розмір багатьох статей балансу має оціночний характер. Таким чином, стоїть гостра потреба в аналізі існуючих форм надання облікової інформації та в розробці шляхів їх удосконалення з метою забезпечення необхідною інформацією керівництво для управління економічною безпекою торговельних підприємств.

Мей зазначав, що бухгалтерська звітність не може бути придатною для управління підприємством, бо хронічно старіє і через це втрачає оперативність [15, с. 20]. Але кожне завдання, що постає перед управлінням, потребує специфічних методологічних підходів, при цьому оцінка відповідних показників залежить від мети, що поставлена перед виконавцем.

«Система бухгалтерського обліку – це основна інформаційна система підприємства. Вона призначена для формування внутрішніх звітів: для цілей періодичного планування, контролю та оцінки; при прийнятті рішень у нестандартних ситуаціях та виборі політики фірми; для зовнішніх звітів акціонерам, державним органам та іншим контрагентам підприємства при прийнятті інвестиційних рішень, контролі за правильністю розрахунку податків тощо» [15, с. 7].

Сучасну систему бухгалтерського обліку можна розглядати як штучно створену глобальну модель інформаційної технології, необхідну для успішного виконання основних функцій управління підприємством.

Основною перевагою бухгалтерського обліку можна і потрібно вважати те, що тільки завдяки його даним можна визначити рентабельність роботи підприємства і тим самим оцінити успішність рішень, які приймаються його керівництвом. Труднощі, строго кажучи, пов'язані з тим, що за даними бухгалтерського

обліку фінансові результати визначаються тільки після закінчення звітного періоду, на початку наступного звітного періоду. Адміністрація розуміє, що рентабельність фірми коливається, але, відповідно до закону великих чисел, ці коливання не можуть бути як зовсім великими. Отже, завжди можна визначити за попередніми звітними даними відсоток прибутку від реалізованої продукції (товарів), а оскільки за даними бухгалтерського обліку ми завжди точно знаємо обсяг продажів на кожен день, остільки ми з відносно мінімальним ризиком можемо на кожен день і визначити рівень нашої рентабельності. Облік прибутку - це не всі ті складні розрахунки, які повинен один раз на місяць або квартал виконувати бухгалтер, а уявлення про те, що в кожній гривні отриманих доходів стільки-то копійок складає прибуток підприємства.

І тільки той адміністратор, який розуміє цю бухгалтерську ідею, може вважатися керівником підприємства де-факто, а не де-юре.

Існує ще одна проблема, на яку варто звернути увагу. Дуже часто підприємство використовує два види обліку: один - для податкової інспекції, другий - для себе. Перший - явний, другий - таємний. Багатьом організаціям доводиться вести навіть три варіанти: податковий облік для потреб фіскальних органів; бухгалтерський облік - для власників і кредиторів, включно із банками; управлінський облік - для себе.

Сучасні ринкові умови господарювання потребують отримання інформації, яка необхідна для аналізу відповідності потенціалу підприємства в умовах зовнішнього середовища, своєчасного виявлення та усунення відхилень з метою прийняття відповідних стратегічних управлінських рішень. Отриманню такої інформації буде сприяти організація на підприємстві управлінського обліку, яка передбачає такі основні етапи: *методологічний*, для визначення методологічних прийомів стратегічного обліку; *технічний*, який вирішує завдання щодо створення моніторингу поточної діяльності та системи обліку даних, отриманих із зовнішнього середовища; вибір моделі складання звітної інформації та визначення напрямів руху інформації всередині підприємства; *організаційний етап*, на якому визначаються функції та обов'язки персоналу бухгалтерії.

На сучасному етапі управлінський облік, який має оперативну і адекватно реагувати на запити управління, швидко сприймати новітні технології, поєднувати бухгалтерський облік з іншими функціями управління, не виконує такі функції. Це пов'язано, з нашої точки зору, з тим, що управлінський облік не регулюється чинним законодавством, а здійснюється з урахуванням інформаційних потреб керівництва підприємства.

Багато законодавців намагаються зробити управлінський облік обов'язковим і змусити вести його відповідно до загальних нормативів.

Чинна облікова система в Україні загалом орієнтована на розрахунок податків і легальний відхід від них, заповнення податкових форм відповідно до інструкцій Державної податкової адміністрації. І мало хто з бухгалтерів заклопотаний тим, наскільки бухгалтерська звітність відображає реальний стан справ на підприємстві, і відповідно - наскільки вона допомагає в прийнятті оптимальних управлінських рішень. На Україні йде процес становлення фінансового обліку як податкового: фінансовий облік

повинен стати основою для формування оподаткованого прибутку і визначення величини податків. Ця проблема є дуже важливою і заслуговує окремого розгляду.

На думку Я. В. Соколова, менеджер при прийнятті рішень повинен чітко знати відповідь на сім питань [15, с. 54]:

1. Що треба враховувати? У бухгалтерії відповідь на це питання обумовлена інструкціями, вони визначають склад фактів господарського життя, яка аналітичність їх висвітлення в обліку, що передбачає облікова політика;

2. Для чого (чому) треба враховувати? Ця позиція дуже важлива, оскільки бухгалтер, керуючись нормативними документами та наказом про облікову політику, вирішує, які практичні висновки та адміністративні рішення можуть і повинні бути прийняті за контрольовані фактами, як ці рішення призводять до підтримання господарської стабільності. Тому облікова політика повинна забезпечувати розумність програми спостереження та її доцільність. Тільки коли бухгалтер-практик свідомо розуміє мету обліку, призначення одержуваної ним інформації та ступінь її достовірності, облік стає ефективним, дієвим і доцільним;

3. Коли треба враховувати? Бухгалтер повинен встановлювати графік руху документів, передбачено граничні терміни подання звітних даних: бухгалтер повинен у всіх випадках розуміти, чому це має бути зроблено саме в ці терміни;

4. На основі чого треба враховувати? Бухгалтер передбачає місця виникнення інформації, на основі яких саме первинних документів здійснюється реєстрація фактів господарської діяльності;

5. У яких регістрах треба враховувати? Головний бухгалтер повністю вирішує це питання, саме він визначає склад і структуру регістрів, порядок і послідовність їх заповнення, він повинен досконало знати коло своїх особистих прав і обов'язків, а також права та обов'язки своїх підлеглих;

6. На основі використання яких ресурсів можна організувати облік? Головний бухгалтер сам визначає склад своїх інтелектуальних (кадрових) ресурсів і розподіляє між ними матеріальні ресурси (приміщення, машини і т.п.);

7. Скільки коштує облік? Витрати на облік повинні бути завжди менше того економічного ефекту, який ми отримуємо від практичного використання його інформації.

Підводячи підсумки, хочемо зазначити, що дані бухгалтерського обліку можуть впливати на процеси прийняття управлінських рішень. Але існують певні причини, через які дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності не дозволяють мати повну інформацію, необхідну для отримання реальної картини справ на підприємстві, проведення аналізу і прийняття управлінських рішень стратегічного напрямку. А саме:

- фінансова звітність відображає тільки ті події, що можуть бути подані в грошовому вимірюванні;
- у фінансовій звітності відображаються тільки ті події, що вже відбулися;
- у балансі не відображається ринкова вартість більшості активів;
- керівництво та бухгалтерська служба має можливість вибирати альтернативні методи

відтворення господарських подій у поточному обліку та звітності (наприклад, оцінка вибуття запасів);

- величина багатьох статей балансу має оціночний характер.

Таким чином, стоїть гостра потреба в аналізі чинних форм надання облікової інформації та в розробці шляхів їх вдосконалення з метою забезпечення необхідною інформацією керівництво для управління економічною безпекою торговельних підприємств.

Усвідомлення цих підходів призведе до істотної трансформації бухгалтерського обліку в перетворення його з пасивного наглядового апарату на інструмент активного впливу на господарські процеси. Тому бухгалтер повинен не отримувати дані про факти господарського життя, а брати ті і тільки ті дані, обсяг яких необхідний для вирішення завдань, що стоять перед адміністрацією. Адміністрація у свою чергу повинна, спираючись на дані бухгалтерського обліку і розуміючи їх відносність, вирішувати проблеми, пов'язані з підвищенням ефективності управління господарським процесом.

Ми навели тільки деякі моменти, пов'язані з тим, що дані бухгалтерського обліку можуть впливати на процеси прийняття управлінських рішень. При цьому, бухгалтер не може замінити господарський процес економічною інформацією, але за допомогою останньої доцільно описати і насамперед кількісно виміряти перший. Адміністрація повинна, спираючись на дані бухгалтерського обліку і розуміючи їх відносність, вирішувати проблеми, пов'язані з підвищенням ефективності управління господарським процесом, подібно до того, як натураліст займається проблемами природи, а не міркуваннями про те, що таке природознавство.

Список літератури

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Текст] : закон України від 16.07.99 № 996-IX (із змінами і доповненнями) // search.ligazakon.ua.
2. Про підприємства в Україні [Текст] : закон України від 27.03.91 № 887-XII (із змінами та доповненнями) // search.ligazakon.ua.
3. Про оподаткування прибутку підприємств [Текст] : закон України від 22.05.97 № 283/97-ВР.
4. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки [Текст] : закон України від 09.11.2007р. №537-V. Інформаційна система ЛІГА.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Текст] : закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV. Інформаційна система ЛІГА.
6. Про електронні документи й електронний документообіг [Текст] : закон України від 22.05.2003р. №851-IV. Інформаційна система ЛІГА.
7. Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні [Текст] : розпорядження КМУ від 24.10.2007р. № 911-р. Інформаційна система ЛІГА.
8. Білуха, М. Теоретичні та методологічні засади електронного обліку господарської діяльності [Текст] / М. Білуха, Т. Микитенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – №12. – С. 15-24.
9. Бланк, И. А. Управление прибылью [Текст] / И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2002.
10. Лала, О. М. Оцінка якості системи управління підприємством [Текст] + [Електрон. ресурс] : монографія / О. М. Лала. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 165 с.
11. Маркіна, І. А. Управління якістю торговельного обслуговування підприємств роздрібною торгівлі [Текст] :

монографія / І. А. Маркіна, В. А. Панченко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2010. – 128 с.

12. Мних, Є. Економічний аналіз у системі антикризового управління підприємством [Текст] / Є. Мних // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – №7. – С. 33-37.
13. Моссаковский, В. Концепція побудови бухгалтерського обліку в Україні [Текст] / В. Моссаковский // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 10. – С. 18-25.
14. Чебан, Т. Організаційні аспекти побудови бухгалтерії стратегічного типу [Текст] / Т. Чебан, В. Яценко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – №12. – С. 31-36.
15. Соколов, Я. В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней [Текст] / Я. В. Соколов. – М.: «Аудит, ЮНИТИ», 1996. – 638 с.
16. Хорнгрен, Ч. Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект [Текст] / Ч. Т. Хорнгрен, Дж. Форстер: Пер. с англ. / Под ред. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 416 с.
17. Худа, В. В. Управління прибутком торговельних підприємств [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук / В. В. Худа. – К.: КНТЕУ, 2007.

РЕЗЮМЕ

Воронина Виктория

Использование учетной информации для управления прибылью торговых предприятий

В статье рассмотрена суть, особенности и проблемы использования учетной информации для управления прибылью торговых предприятий Украины. Указана роль и место бухгалтерского учета в управлении предприятием.

RESUME

Voronina Viktoria

The use of accounting information for management profit of trade company

The article considers the essence, characteristics and problems of using accounting information for management profits of trading enterprises in Ukraine. The role and place of accounting in business management are specified.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2012 р.